

Zavgorodnya T.K., Muzhichok V.O.

PREPARATION OF THE TEACHERS OF WESTERN UKRAINE TO ATHLETIC – SPORTING WORK WITH THE YOUNG PEOPLE IN SCHOOL (1920 – 1930)

The problem of the education of physical culture of pupils on Western Ukraine of intermilitary period on the different stages of their studying in establishments of education and in out-of-school activity, and also preparation to its successful realization of the teachers, are examined in the article.

Key words: athletic-sporting work, school education, preparation of teachers to the athletic-sporting work, Western Ukrainian lands.

УДК 37.035.3

Слюсаренко Н.В., Гончар М.В.*

ДІЯЛЬНІСТЬ ЯМЧИЦЬКОЇ НИЖЧОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ШКОЛИ НА ОСВІТНІЙ НИВІ ХЕРСОНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ

У статті подано основні віхи діяльності Ямчицької нижчої сільськогосподарської школи Херсонської губернії через призму становлення нижчої професійної освіти на Півдні України у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.

Ключові слова: Ямчицька нижча сільськогосподарська школа, нижча професійна освіта, Херсонська губернія, робітничі кадри.

Доленосні перетворення в національній освіті, зокрема у професійно-технічній, вимагають урахування позитивних здобутків попередніх історичних періодів, зокрема досвіду діяльності закладів нижчої професійної освіти в ХІХ – на початку ХХ ст. на Півдні України.

Зауважимо, що найбільш активно українська професійна освіта почала розбудовуватись у другій половині ХІХ ст., а саме після скасування кріпосного права і кардинальних змін у товарно-виробничих відносинах, які вимагали застосування передових на той час методів господарювання, що в свою чергу потребувало підготовки кваліфікованих кадрів.

Питання системної, методологічно обґрунтованої, комплексної та цілісної підготовки кваліфікованих робітничих кадрів свого часу знайшло відображення у працях дореволюційних (І. Анопова, А. Неболсіна, В. Миропольського, М. Корфа, І. Стебут та ін.) та радянських науковців (А. Веселова, Н. Кузьміна, П. Лукашенка, Є. Варди, С. Батишева та ін.). У наш час воно набуло нового, незаангажованого погляду і відтворилось у наукових доробках С. Улюкаєва, С. Ситняківської, В. Постолатій, І. Лікарчука, О. Аніщенко, О. Чорного та ін.

Однак майже всі ці праці мають узагальнюючий характер, не враховують територіальних, політичних, соціально-економічних та демографічних особливостей кожної української губернії у процесі формування мережі нижчих професійних навчальних закладів Російської імперії.

Лише в працях Д. Рибченка (Київська губернія), І. Задерейчука (Херсонська, Таврійська, Катеринославська губернії), І. Круковської (Волинська губернія), М. Костюк (Київська губернія), Н. Романоф (Катеринославська, Харківська губернії), Д. Прохорова (Таврійська губернія) та ін. ця специфіка, повністю або частково, знаходить своє відображення. Проте діяльність професійних навчальних закладів Південного регіону

* © Слюсаренко Н.В., Гончар М.В.*

(Херсонська, Таврійська губернії) означеного періоду ще потребує кропіткої дослідницької уваги.

Мета даної публікації – схарактеризувати процес становлення нижчої сільськогосподарської освіти на Півдні України на прикладі діяльності одного з перших аграрних навчальних закладів Херсонської губернії – Ямчицької нижчої сільськогосподарської школи I розряду.

Перші нижчі сільськогосподарські навчальні заклади в Російській імперії, які виникли в 40-ві роки XIX ст., існували у вигляді навчальних ферм. Вони були засновані Вільним економічним товариством і розкидані по території Європейської Росії. На початку 70-х років XIX ст. замість нижчих сільськогосподарських навчальних закладів створюються сільськогосподарські школи двох типів – загальні і спеціальні.

До прийняття «Нормального положення про нижчі сільськогосподарські школи» (1883 р.) ці навчальні заклади не утворювали певної системи й організовували навчальний процес кожен на свій розсуд, за різними програмами. «Нормальне положення» стало першим нормативно-правовим актом, яким намагалися врегулювати питання підготовки робітничих кадрів у нижчих сільськогосподарських навчальних закладах [5, с. 320].

Зазначимо, що станом на 1892 р. у підпорядкуванні Міністерства державного майна Російської імперії перебувало лише 49 нижчих та 8 середніх сільськогосподарських навчальних закладів з контингентом у 3046 учнів [там само]. Звичайно, така їх мізерна кількість у такій великій країні аж ніяк не могла задовольнити динамічно зростаючі потреби виробництва. Причини такого стану слід шукати в економічній відсталості Росії, традиційно низькій аграрній культурі населення і реакційній політиці Уряду, який розглядав всі освітні заклади як джерело формування і розповсюдження революційного вільнодумства [1, с. 439].

Подібна ситуація була характерна й для Херсонської губернії, де на той час діяло лише три сільськогосподарських навчальних заклади: Землеробська школа поблизу м. Миколаєва (відкрита 1790 р.) [2], Херсонське повітове сільськогосподарське училище (1874 р.) і Одеська школа садівництва і городництва II-го розряду (1886 р.) [10, с. 478, 494]. Зрозуміло, що така незначна кількість навчальних закладів аж ніяк не могла вирішити проблеми з кадрами, які були наявні в аграрній сфері губернії.

Саме тому одним із важливих етапів розвитку нижчої сільськогосподарської освіти в Херсонській губернії стало заснування 1889 р. поблизу містечка Кривий Ріг (на відстані 8,5 км) Ямчицької нижчої сільськогосподарської школи I розряду [7, с. 1].

Варто відзначити, що історія виникнення навчального закладу пов'язана з ім'ям титулярного радника Павла Ямчицького (1800-1882 рр.), який більшість свого життя прослужив помічником секретаря Одеського комерційного суду. Після смерті титулярного радника за рішенням Одеського окружного суду від 11 січня 1883 р. до виконання було затверджено його заповіт. Поміж іншого Павло Захарійович заповідав Херсонській губернії 49,5 тис. крб. для створення на базі Криворізького народного училища сільськогосподарського навчального закладу [11].

Передбачалося, що новостворена сільськогосподарська школа буде утримуватися губернською управою за рахунок прибутків від недоторканого капіталу. Однак щорічний прибуток від нього складав лише близько 2 тис. крб., а тому губернська управа звернулася до Херсонського повітового земства з клопотанням щодо перепрофілювання Криворізького народного училища та участі у співфінансуванні навчального закладу. Повітові збори дали згоду і зобов'язалися щорічно здійснювати асигнування в розмірі 300 крб. [4, с. 85].

30 вересня 1889 р. Херсонська губерньська земська управа уклала угоду з Департаментом землеробства і сільської промисловості Міністерства державного майна Російської імперії про передачу в підпорядкування школі державної земельної ділянки загальною площею 402 десятини [7, с. 1, 22].

1 жовтня 1889 р. Ямчицька нижча сільськогосподарська школа I-го розряду розпочала свою роботу [6, с. 1]. Учні (вихідці з Херсонської губернії) мали можливість навчатися за рахунок стипендій від капіталу П. Ямчицького або ж за власний рахунок (щорічна оплата складала 100 крб.) [там само, с. 3-4].

Аналіз джерельної бази показав, що професійна підготовка учнів мала змішаний характер і передбачала набуття знань з ковальської, слюсарної, теслярської, столярної, землеробської справ, садівництва, роботи на сільськогосподарських машинах тощо. У школі було чотири класи: підготовчий і три спеціальних. Навчання тривало 3-4 роки.

Як правило, навчальний процес поділявся на два періоди: осінньо-зимовий і весняно-літній. Осінньо-зимовий розпочинався на початку жовтня і тривав до початку квітня з перервою на Різдвяні (грудень) і Великодні (квітень) канікули. Весняно-літній розпочинався на початку квітня і тривав до жовтня. Цей період був цілковито пов'язаний з роботами на шкільному полі та в господарстві [7, с. 9].

Навчальний процес передбачав теоретичні (уроки) і практичні (виконання різнопланових видів робіт у шкільних майстернях або на шкільному полі) заняття. Під час теоретичної підготовки учні вивчали: Закон Божий, російську мову, російську історію, географію, законодавство, арифметику, геометрію, ботаніку, фізику, хімію, зоологію, креслення, чистописання, землеробство, садівництво, землемірство, скотарство. З фізики, хімії, землеробства та креслення проводилися також практичні заняття [там само].

Навчальний тиждень тривав 5 днів, а середнє навантаження складало 5 уроків на день. Заняття, як правило, розпочиналися о 7.00 і завершувалися о 12.00. Уроки тривали по 50 хв., а перерви між ними – 10 хв. Двічі на тиждень протягом цілого дня учні працювали в майстернях. Оцінки виставлялися за п'ятибальною шкалою [6, с. 17, 23].

Практичні заняття відбувалися в ковальсько-слюсарній та теслярсько-столярній майстернях школи. Були також заняття з домогосподарства. Щодня в майстернях працювала одна група, а інші навчалися у класах. Тобто протягом тижня 4 дні здійснювалася теоретична підготовка, а 2 – практична. Крім того учні разом із майстрами брали участь у ремонті інвентарю школи, шкільних меблів, чищенні та ремонті машин і знарядь праці, здійснювали дрібний ремонт на фермі, проводили навчальне розбирання і збирання техніки, а також навчалися управляти локомотивом під час молотьби [7, с. 14].

1906 року за рахунок губерньського земства у школі було споруджено метеорологічну станцію 2-го розряду. Відтоді спостереження за явищами природи збагачували учнів додатковими знаннями та навичками, необхідними для ефективного ведення сільського господарства [8, с. 36].

У кінці навчального року учні всіх класів склали перевідні і випускні іспити. Під час переводу до наступного класу враховувалися теоретичні знання і практичні навички. При цьому оцінка за практичні знання мала головне значення. Учень, який мав незадовільну оцінку за практичні заняття, залишався на повторний курс навчання, навіть якщо в нього були хороші оцінки з теоретичних дисциплін [9, с. 18].

По закінченні школи, з метою адаптації до самостійного господарювання, учні проходили річну практику у школі або в будь-якому господарстві, де могли застосувати на досвіді отримані знання. Лише після практики вважалося, що учні пройшли повний

навчальний курс школи і можуть отримувати атестат. Якщо учень з різних причин не пройшов практику, він отримував свідоцтво про закінчення теоретичного курсу школи [7, с. 2-3].

У вільний від навчання час учні займалися співами, здійснювали прогулянки, мали можливість навчатися грі на музичних інструментах – балалайці, гітарі, мандоліні, скрипці. На Різдвяні та Великодні свята влаштовувалися вистави [9, с. 19].

Для забезпечення дисципліни у школі було організовано чергування. Зазвичай чергували 2 викладачі загальноосвітніх дисциплін (викладачі спецдисциплін були задіяні на господарстві) [6, с. 27].

Для здійснення адміністративно-господарського управління школою губернськими зборами призначалася піклувальна рада на чолі з головою. Для безпосереднього управління школою призначався управляючий. Колегіальним органом управління закладом була господарчо-педагогічна рада [7, с. 22].

Як правило, у школі працювало 6 педагогічних працівників. Усі викладачі загальноосвітніх дисциплін та Закону Божого мали середню або вищу освіту. На відміну від них викладачі спеціальних дисциплін мали лише школу «життєвого досвіду», а в кращому випадку – пройшли курс ремісничого училища, що не заборонялося вищезгаданим «Нормальним положенням». Усього у школі працювало 38 осіб [6, с. 6-7].

Школа розміщувалася на 402 десятинах землі, з яких 320 оброблялося [7, с. 23].

На території школи містилися такі споруди:

- 1) головний корпус (кам'яна одноповерхова будівля із залізним дахом, де розміщувалися спальня, класи для учнів, канцелярія школи, бібліотека, квартира управляючого школою, квартира фельдшера з аптекою та ізолятор для хворих учнів);
- 2) кухня й учнівська їдальня (кам'яна, крита залізом);
- 3) два кам'яних флігелі (криті залізом) для чотирьох квартир викладачів;
- 4) господарчі приміщення [9, с. 34].

На шкільній фермі утримувалися корови, бугаї, телята, свині, вівці, коні, птиця [7, с. 37-40].

Учні перебували на повному пансіоні. Їх забезпечували літнім і зимовим одягом, взуттям. Харчувалися вони в їдальні школи чотири рази на день протягом усього року [6, с. 25].

Утримання школи здійснювалося з таких джерел:

- 1) щорічні асигнування Державної казни у розмірі 3000 крб.;
- 2) відсотки від недоторканного капіталу П. Ямчицького;
- 3) пожертви і внески земства, товариств і приватних осіб на потреби школи і на утримання стипендіатів;
- 4) доходи за надання платних послуг населенню та продаж власних виробів;
- 5) оплата учнів, які навчалися за власні кошти [там само, с. 2, 41-43].

Так, наприклад, 1907 року від Державного казначейства надійшло 3845,38 крб., від відсотків з капіталу П. Ямчицького – 1980 крб., надходження від земства – 27885,57 крб., асигнування губернської управи – 3570,58 крб., від наданих послуг та реалізованих товарів – 14584,14 крб., оплата за навчання – 3115 крб., інші надходження – 38,50 крб. Усього – 55019,17 крб. Вартість утримання одного учня у 1906/1907 н.р. коливалася від 346,41 крб. на початку року до 1557,43 крб. – наприкінці [там само].

Після нескладних підрахунків можна зрозуміти, що вартість утримання учнів значно перевищувала реальні надходження закладу. Однак, що суттєво, надходження від надання послуг та реалізації школою власної продукції складали в різні періоди від 20 до 40 % усіх коштів.

Загалом станом на 1 січня 1908 р. в управлінні школи перебувало матеріальних цінностей на 128403,24 крб. [6, с. 47]. У ті роки це була досить суттєва сума, яка ще раз підтверджує, що Ямчицька школа існувала як досить потужний заклад із належною матеріально-технічною базою. Хоча, як уже зазначалося, коштів для утримання учнів бракувало.

Корінний перелом у житті країни, спричинений революційними подіями 1917 р., не обминув і Ямчицьку школу. У 1918-1919 рр. заняття в школі не проводилися через відсутність коштів. 1920 року школу перепрофілювали в колонію для неповнолітніх. 1921 року заклад відновив свою навчальну діяльність як сільськогосподарський технікум, а згодом – як сільськогосподарська школа. У зв'язку з будівництвом поблизу металургійного заводу школу було розформовано і переведено до іншого населеного пункту. Під час Великої Вітчизняної війни школа продовжувала працювати і була остаточно ліквідована після її завершення [3, с. 239].

Отже, діяльність Ямчицької школи доводить, що на Півдні України у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. навіть в умовах слабкої навчально-методичної, дидактичної, організаційно-правової бази нижчі професійні навчальні заклади зробили суттєвий внесок у становлення системи підготовки кваліфікованого кадрового потенціалу регіону. Можна також констатувати, що створення таких навчальних закладів стало наслідком не цілеспрямованої політики царського уряду щодо покращення професійної підготовки населення, а результатом приватної ініціативи, яка в ті часи набирала обертів.

Досвід їх діяльності й сьогодні є важливим і цінним. Адже ще в ті часи професійно-практична підготовка поєднувала професійно-теоретичну та загальноосвітню. Робилося це для розширення світогляду учнів, підвищення їхньої загальної культури тощо. Це вкотре доводить хибність думки деяких сучасних діячів української профтехосвіти про те, що загальноосвітня підготовка нічого крім додаткового фінансового навантаження не несе, а тому є зайвою.

У подальших наукових розвідках доцільно детальніше дослідити, як у Ямчицькій нижчій сільськогосподарській школі І розряду було організовано навчально-виробничий процес.

Література:

1. Днепро́в Э.Д. Российское образование в ХІХ – начале ХХ века: [в 2-х томах]: Том 2: Становление и развитие системы российского образования (историко-статистический анализ) / Э.Д. Днепро́в. – М: Мариос, 2011. – 672 с.
2. Земледельческая школа, (школа земледелия, школа для хлебопашества) в Богоявленске: [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://history.mk.ua/?p=526>.
3. Історична енциклопедія Криворіжжя / уклад. Мельник О.О., Балабанов С.В. – Кривий Ріг: Видавництво «СТПРЕС», 2009. – 704 с.
4. О преобразовании Криворогского народного училища в сельскохозяйственное на пожертвованный Ямчитским капитал: Доклад члена Херсонской губернской земской управы Никитина // Сборник Херсонского земства. – 1884. – № 1. – С. 85-86.
5. О среднем и низшем сельскохозяйственном образовании в России // Техническое образование. – 1894. – № 6. – С. 320.
6. Отчет по Ямчитской низшей сельско-хозяйственной школе 1-го разряда за 1906-1907 учебный год. – Херсон: Типо-литография О.Д. Ходушиной, 1908. – 87 с.
7. Отчет по Ямчитской низшей сельско-хозяйственной школе 1-го разряда за 1908-1909 учебный год. – Херсон: Типо-литография О.Д. Ходушиной, 1910. – 49 с.

8. Отчет по Ямчитской низшей сельско-хозяйственной школе 1-го разряда за 1909-1910 учебный год. – Херсон: Типо-литография О.Д. Ходушиной, 1911. – 41 с.
9. Отчет по Ямчитской низшей сельско-хозяйственной школе 1-го разряда за 1913-1914 учебный год. – Херсон: Типо-литография О.Д. Ходушиной, 1915. – 37 с.
10. Сборник статистических сведений о состоянии среднего и низшего профессионального образования в России: [в 2-х т.]. – Т.2. – Санкт-Петербург: Типография А.В. Орлова, 1910. – 674 с.
11. Улица Канатная (Нечетная сторона): [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://odessa.sergekot.com/kanatnaya>.

Слюсаренко Н.В., Гончар М.В.

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЯМЧИЦКОЙ НИЗШЕЙ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ШКОЛЫ
НА НИВЕ ПРОСВЕЩЕНИЯ ХЕРСОНСКОЙ ГУБЕРНИИ

В статье представлены основные вехи деятельности Ямчицкой низшей сельскохозяйственной школы Херсонской губернии через призму становления низшего профессионального образования на Юге Украины во второй половине XIX – начале XX вв.

Ключевые слова: Ямчицкая нижняя сельскохозяйственная школа, нижнее профессиональное образование, Херсонская губерния, рабочие кадры.

Slyusarenko N.V., Honchar M.V.

THE FUNCTIONING OF THE LOWEST AGRICULTURAL SCHOOL BY YAMCHITSKA
ON A TERRITORY OF THE KHERSON PROVINCE

In the article are the main marks of activity of Yamchitska of the lowest agricultural school of the Kherson province through a prism of formation of the elementary professional education in the south of Ukraine in the second half of XIX - early XX centuries.

Key words: Yamchitska lowest agricultural school, elementary professional education, lower vocational education, Kherson province, working staff.

УДК 37.034

Антонець М.Я.*

МЕТОДИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ НАВЧАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ РАДЯНСЬКІЙ ШКОЛІ
(1-А ТРЕТИНА ХХ СТ.)

У статті зроблено спробу висвітлити методи індивідуально-диференційованого підходу до учнів у процесі шкільного навчання в радянській Україні 1-ї третини ХХ століття.

Ключові слова: шкільна освіта, методи навчання, диференціація, 1-а третина ХХ століття.

До дослідження різних аспектів проблеми становлення і розвитку навчання та виховання дітей в радянській Україні у першій третині ХХ ст. уже зверталися вчені, серед яких – О. Сухомлинська, Л. Березівська, В. Борисов, В. Липинський, Г. Ясницький та ін. Цей науковий напрямок одержав певне відображення і в «Нарисах історії українського шкільництва. 1905–1933» (1996 р.) за редакцією О. Сухомлинської. Метою нашої статті є спроба висвітлити методи індивідуально-диференційованого підходу до учнів у процесі навчання в українській радянській школі в 1-й третині ХХ ст.

Як відомо, під диференціацією навчання в сучасній науково-педагогічній літературі розуміють форму врахування індивідуальних особливостей учнів у процесі

* © Антонець М.Я.*